

De gemeen- schaps- vormende functie

**SO
CIUS.**

steunpunt
sociaal-cultureel
werk

— Silke Jaminé
— Gie Van den Eeckhaut

De gemeenschapsvormende functie

Deze publicatie is een onderdeel van 'Rollen en functies' en is een uitgave van:
Socius, Steunpunt sociaal-cultureel werk vzw
Saintelettesquare 19 - 1000 Brussel

BE 0430 838 564
RPR Brussel

T 02 215 27 08
E welkom@socius.be
W www.socius.be

Auteurs: Gie Van den Eeckhaut en Silke Jaminé
Eindredactie: Mieke Vasseur
Vormgeving: Ingrid Matthijs
Foto's: Socius

Brussel, februari 2023
D/2023/4393/5

Inhoud

Visie op de gemeenschapsvormende functie

Het decretale kader	p. 4
Bouwstenen voor een visie	p. 8
Wat zijn groepen en gemeenschappen?	p. 10
• Lichte gemeenschappen	p. 12
• Ruimte om samen te komen	p. 12
• Sociale netwerken	p. 13
• Hechte gemeenschappen	p. 13
• Verenigd door wat ze delen	p. 14
• Verenigd in een gedeeld project	p. 14
• Samenwerken in sociaal-culturele verenigingen	p. 17
Handelingsperspectief: werken aan dynamische gemeenschappen	p. 18
• Gedeelde verbinding - Bonding	p. 19
• Omgaan met verschil	p. 20
• Meervoudige identiteitsvormen	p. 20
• Verschillende visies op een gedeelde agenda	p. 21
• Bruggen bouwen	p. 22
• Een gemeenschap van gemeenschappen	p. 22

Deze tekst bouwt in belangrijke mate voort op het werk van Marc Jans (*De gemeenschapsvormende functie*, 2019) en Lode Vermeersch (*Theorie op maat van de praktijk. Een overzicht van actuele praktijktheorieën in/voor het sociaal-cultureel werk*, 2018).

DE GEMEEN- S C H A P S - V O R M E N D E FUNCTIE

Het decretale kader

Het 'decreet houdende de subsidiëring en erkenning van het sociaal-cultureel volwassenenwerk' van 2017 beschrijft de verwachtingen waaraan sociaal-culturele volwassenenorganisaties moeten voldoen om voor subsidiëring in aanmerking te komen. De vier sociaal-culturele functies zijn daarin een belangrijke toetssteen. Hier geven we aan hoe de gemeenschapsvormende functie in het decreet wordt omschreven. Op dit ogenblik wordt het decreet herzien. Op basis van de beschikbare, maar voorlopige teksten geven we aan welke verschuivingen zich aandienen.

In het decreet van 2017 wordt de gemeenschapsvormende functie als volgt omschreven:

- “doelgericht ondersteunen en faciliteren van processen en praktijken die leiden tot vormen en ondersteunen van groepen en gemeenschappen of versterken van de interactie tussen groepen en gemeenschappen;”

De memorie van toelichting van 2017 geeft daarbij meer uitleg:

- “Een groep is het geheel van deelnemers aan en deelhebbers in een sociaal-culturele praktijk. Een gemeenschap is een netwerk van personen die in zelforganisatie en samenwerking samen iets delen. Zij kunnen persoonskenmerken (demografisch, sociaaleconomisch, ...) delen, of betekenissen (cultuur, overtuiging, ...), of goederen (ruimte, middelen, ...).

Wanneer we groepen of gemeenschappen vormen spreken we ook over bonding. Dan versterken we de band tussen mensen die zich in elkaar herkennen: bijvoorbeeld mensen met gelijke leeftijd, ras, religie enzovoort. Wanneer we de interactie tussen groepen en/of gemeenschappen versterken spreken we over bridging. Dan verbinden we mensen die van elkaar verschillen.”

In het ontwerp van decreet wordt de omschrijving licht geherformuleerd:

- “het doelgericht faciliteren en opzetten van processen en praktijken die de vorming van groepen en gemeenschappen of de interactie tussen groepen en gemeenschappen ondersteunen;”

De ontwerp memorie van toelichting verduidelijkt hier op een andere manier:

- “Sociaal-culturele organisaties realiseren de gemeenschapsvormende functie door doelbewust en methodisch onderbouwd processen op te zetten waarbij mensen tot een groep of gemeenschap groeien, waar bestaande groepen en gemeenschappen versterkt worden of waar groepen en gemeenschappen op elkaar betrokken ge-raken over verschillen en grenzen heen. In deze context beschouwen we een groep als het geheel van deelnemers aan en deelhebbers in een sociaal-culturele praktijk. Een gemeenschap is

*een netwerk van personen die in zelforganisatie en samenwerking samen iets delen. Zij kunnen persoonskenmerken (demografisch, sociaaleconomisch,...) delen, of betekenis-
sen (cultuur, overtuiging,...), of goederen (ruimte, middelen,...). De actuele samenle-
ving bestaat uit een dynamisch en heterogeen geheel van deels overlappende gemeen-
schappen, oftewel een 'gemeenschap van gemeenschappen'."*

Bouwstenen voor een visie

Deze visietekst bouwt verder op de definities en toelichtingen in het decreet. Onder de titel "Wat zijn gemeenschappen?" maken we het onderscheid tussen groepen en gemeenschappen scherper.

In principe kan je dat doen vanuit heel verschillende perspectieven: heel 'beschrijvend' zoals vanuit een sociologisch, economisch of antropologisch perspectief.

Hier doen we dat vanuit een sociaal-cultureel perspectief: vanuit het perspectief van wat we als sociaal-cultureel werker of organisatie moeten doen en met wie we werken. We maken het onderscheid tussen lichte en gehechte gemeenschappen. We tonen ook hoe gemeenschappen verschillen in de mate dat ze stabiel en grijpbaar zijn voor sociaal-cultureel werkers.

Wat 'gemeenschap vormen' in sociaal-culturele praktijken kan betekenen, werken we verder uit onder de titel 'Handelingsperspectieven'.

Wat zijn groepen en gemeenschappen?

Een gemeenschap is in regel niet scherp afgebakend. In een gemeenschap zijn mensen in zekere zin met elkaar verbonden zonder dat ze elkaar noodzakelijk persoonlijk kennen. Soms hebben ze zelfs geen weet van elkaars bestaan.

Gemeenschappen bestaan uit mensen die iets delen met elkaar, maar niet noodzakelijk ook letterlijk in contact staan met elkaar. Een gemeenschap van gelovigen, van jongeren in de gemeente of van mensen die een etnisch-culturele achtergrond met elkaar delen is niet altijd scherp te omlijnen. Je kan als sociaal-cultureel werker dan ook niet rechtstreeks met de hele gemeenschap werken. Je gaat in de eerste plaats aan de slag met groepen die deel uitmaken van een ruimere gemeenschap of waarrond een gemeenschap zich kan vormen. Zo vormen mensen die samenkomen voor een sociaal-culturele activiteit een groep. Het is duidelijk wie erbij was, wie deel uitmaakt van de groep. Ze hebben de mogelijkheid om elkaar te zien, met elkaar te interageren of elkaar rechtstreeks te kennen.

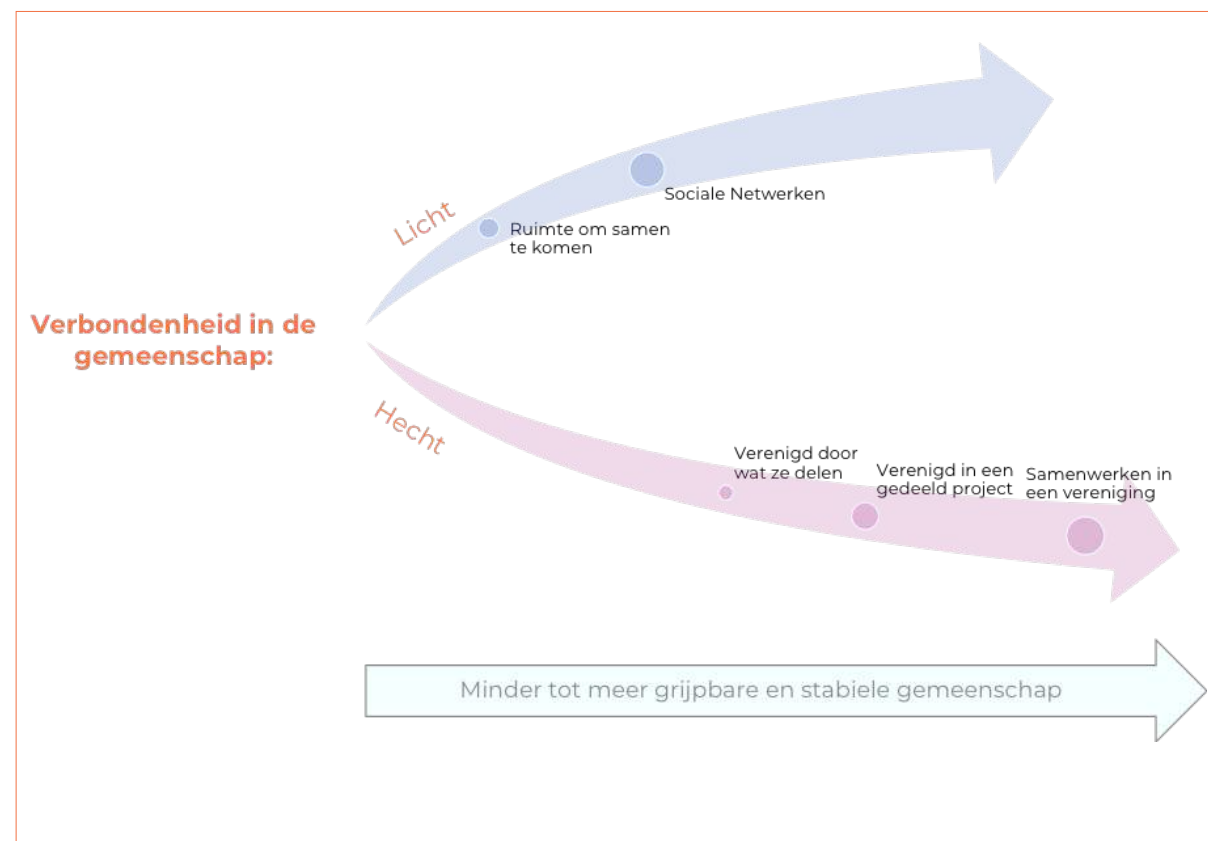
De groep is dus de 'entiteit' waarmee je concreet aan de slag kan. En via die groepen ontwikkel je ook een verhouding met bredere gemeenschappen. Want vanuit die groepen liggen er verbindingsdraden naar mensen die niet letterlijk participeren aan die groepen, maar er in mindere of meerdere mate door beïnvloed kunnen worden.

Gemeenschappen bestaan naast en met elkaar in een samenleving. Het zijn sociale netwerken met kenmerken die mensen als referentie gebruiken om zich tot die gemeenschappen te verhouden. Met de ene gemeenschap voelen ze zich verbonden, met een andere gemeenschap minder en tot nog een andere gemeenschap behoren

ze duidelijk niet. Tot welke gemeenschappen mensen zichzelf rekenen, ligt dus in hun eigen handen: het is niet omdat mensen een bepaald kenmerk van een gemeenschap dragen, dat ze zichzelf ook tot die gemeenschap rekenen. Zo rekent iemand die in een bepaalde wijk woont, zichzelf niet per se tot de buurtgemeenschap. En andersom kunnen we ook zeggen dat mensen tegelijk deel kunnen uitmaken van heel verschillende gemeenschappen: iemand kan zichzelf bijvoorbeeld rekenen tot de gemeenschap van de Scouts, van de oud-leerlingen van zijn school, van de buurt, van de vierdewereldbeweging, van de LGBTQIA+beweging.

Gemeenschappen werken niet alleen positief in op de samenleving. Ze kunnen ook een rol spelen in het versterken van vooroordelen en discriminatie of zorgen voor groepsdruk (of 'gemeenschapsdruk'). Toch zijn 'warme gemeenschappen' belangrijk. Voor de individuele leden die zich met elkaar verbonden voelen of het gevoel hebben ergens bij te horen. Voor een doorleefde democratie waarin leden van gemeenschappen zich gezien voelen en via hun gemeenschappen ook invloed op de samenleving kunnen uitoefenen. Voor een inclusieve verhouding tussen gemeenschappen.

Als sociaal-cultureel werker 'maak' je echter geen gemeenschap. Je kan dynamieken in een gemeenschap versterken en initiëren en die vorm of richting proberen te geven.

Je kan ankerpunten creëren waarrond een gemeenschap zich kan vormen. Omdat gemeenschappen zelden of nooit scherp afgegrensd zijn, zijn ze ook nooit als geheel voorwerp van jouw interventies.

Wel kunnen plaatsen, activiteiten en groepen de mensen uit een gemeenschap de kans geven zich te verhouden tegenover elkaar. In lichte gemeenschappen is die verhouding vaak vluchtig(er) dan in de hechte gemeenschappen waarmee mensen zich diepgaander verbonden voelen. Hieronder beschrijven we die verschillende gemeenschappen en rafelen we de gelaagdheid ervan verder uiteen.

Lichte gemeenschappen

De term 'lichte gemeenschap' verwijst naar die groepen of gemeenschappen waar individuen losjes met elkaar verbonden zijn en gemakkelijk uit los kunnen komen. Het zijn die gemeenschappen waartoe mensen zich aangetrokken voelen, maar zich niet noodzakelijk ook voor inzetten. Mensen gebruiken de gemeenschap, maar hun betrokkenheid bij de gemeenschap is heel wisselend. Lang niet iedereen die deel uitmaakt van een lichte gemeenschap zal zich ook lid noemen van die gemeenschap. Die flexibiliteit maakt lich-

te gemeenschappen minder grijpbaar voor formele organisaties en structuren. De uitdaging voor het sociaal werk in die lichte gemeenschappen is de betrokkenheid en het bewustzijn van mensen bij die gemeenschappen te vergroten. Daarvoor zijn twee insteken mogelijk.

— Ruimte om samen te komen

Lichte gemeenschappen ontstaan rondom de plaatsen waar mensen wonen, leven en samenkomen. Fysieke ruimtes of virtuele plaatsen geven mensen de kans elkaar te ontmoeten. Mensen ontdekken die plekken en weten wat en wie ze daar kunnen vinden. Zo ontstaan er lichte gemeenschappen. Dat kan gaan om ontmoetingsplekken die daarvoor speciaal op zo'n manier zijn ingericht dat ze uitnodigen en aanzetten tot contact. Het zijn plekken waar mensen zich welkom voelen en ze zich ook aangesproken voelen om er te blijven. Het zijn plekken met een sociale functie met een hoog gebruiksgemak, waarvan mensen weten waarvoor ze er terecht kunnen. Open ontmoetingsruimtes. Skateparken. Een leegstaand kloostergebouw waarover buurtbewoners zich ontfermen. Maar ook de gedeelde publieke ruimte is cruciaal om lokale gemeenschappen te doen groeien en te versterken. Die ruimte biedt bewoners de kans om elkaar te ontmoeten en zich tegenover elkaar te verhouden. Niet iedere gemeenschap rond die publieke ruimte is be-

wust of intentioneel. Mensen ontmoeten elkaar constant in de buurt waar ze wonen of leven. Daarin speelt toeval een belangrijke rol. Die gemeenschappen verdragen vaak weinig regie. Dat maakt van gemeenschappen die zich ontwikkelen in en rondom de publieke ruimte minder grijpbare gemeenschappen. En het is zeker zo dat een gedeelde woonomgeving op zich niet voldoende is om van een gemeenschap te spreken: niet alle mensen hebben een sterk gemeenschapsgevoel bij de buurt, gemeente of streek waarin ze leven.

■ *Bij de herwaardering van een kerk nodigt een organisatie lokale burgers, verenigingen en burgerinitiatieven uit. Veel van die mensen en groepen kennen elkaar nog niet, maar nemen allemaal een rol op in hun buurt. Vanuit dat gegeven wil de organisatie de kerk als ontmoetingsplaats herinrichten en bevraagt ze hen over wat hun buurt als gemeenschap nodig heeft.* ■

— Sociale netwerken

Sociale netwerken maken een gemeenschap functioneel: in een sociaal netwerk wisselen mensen iets uit – kennis, middelen, waarden, gesprekken, dingen, vaardigheden – en kunnen ze op elkaar terugvallen. Die uitwisseling kan vluchtig en weinig geregisseerd zijn, waardoor het sociaal netwerk als gemeenschap moeilijk af te bakenen is. De inzet van het sociaal-cultureel werk kan enerzijds de ondersteuning en vor-

ming van een sociaal netwerk zijn. Een groeiend bewustzijn van het feit dat delen in een netwerk mensen ook als gemeenschap vormt, kan anderszids een uitdaging zijn voor sociaal-cultureel werk.

■ *Tijdens Repair cafés kunnen reparateurs en mensen met kapotte spullen elkaar vinden. Met posters, informatieavonden en de aanwezigheid van een sociaal-cultureel werker tijdens een Repair café probeert de sociaal-culturele organisatie die dergelijke cafés opzet iedere aanwezige te wijzen op: samen vormen wij een gemeenschap van mensen die anders willen consumeren, die zich verzetten tegen de wegwerpmaatschappij en die bouwen aan een meer duurzame wereld. Dat geeft het netwerk naast een functionele inzet – 'ik heb iets dat kapot is en jij kan dat maken' – ook een diepere gemeenschapsvormende laag.* ■

Hechte gemeenschappen

In tegenstelling tot de leden van een lichte gemeenschap voelen mensen in een hechte gemeenschap zich dieper verbonden met elkaar. Hechte gemeenschappen zijn meer grijpbaar en stabiel dan lichte gemeenschappen. Ze bestaan uit een min of meer afgebakende groep die zich verenigt en waarrond zich verdere netwerken en verbindingen kunnen vormen. Een vereniging

als organisatievorm is an sich geen gemeenschap. De vereniging kan – net als een sociaal netwerk – toegang geven tot goederen of diensten. Een vereniging kan ook een groep zijn, een plek voor mensen om samen te komen. De vereniging kan zich echter ook presenteren als een afspiegeling of vertegenwoordiging van een bepaalde gemeenschap en biedt mensen zo ook de kans om zich tot die gemeenschap te verhouden. Door zich lid te maken van een vereniging – formeel of informeel – bekennen ze zich tot die gemeenschap. Ze geven aan iets wezenlijks te delen met elkaar, de missie van een bovenliggende organisatie te steunen of met die gemeenschap projectdoelen te willen verwezenlijken.

Het initiatief voor het vormen van verenigingen kan van verschillende kanten komen. Sociaal-culturele organisaties kunnen een gemeenschap de kans geven zich te verenigen en hun samenwerking te faciliteren door hen bijvoorbeeld een bepaald verenigingsmodel aan te bieden. Maar evengoed kunnen burgers zelf het initiatief nemen om zich te groeperen als representant van een gemeenschap. Die groepen kunnen zich voor bestaande sociaal-culturele organisaties aandienen als potentiële partners voor samenwerking of ondersteuning. De basis waarop mensen zich met elkaar verenigen, kan erg verschillen. Vanuit een sociaal-cultureel werkperspectief kunnen mensen zich verenigen rond wat ze met elkaar delen, rond een gedeeld project of in een vereniging die deel uitmaakt van een groter sociaal-

cultureel geheel: een missiegedreven vereniging, federatie of beweging.

— Verenigd door wat ze delen

Mensen verenigen zich omdat ze iets wat ze allemaal belangrijk vinden, delen met elkaar. Het gaat om mensen die elkaar opzoeken om bijvoorbeeld hun gedeelde cultuur te beleven of om samen te streven naar een meer duurzame samenleving. Of een groep mensen vindt elkaar in een burgerinitiatief, en voelt zich verbonden en geruggensteund door een bredere gemeenschap. Wat mensen met elkaar delen in een gemeenschap, kan uiteenlopend zijn. Hieronder vind je een niet-exhaustieve lijst van gemeenschapskenmerken.

Identiteitsvormen

Gedeelde identiteitskenmerken vormen de grondslag van deze vorm van gemeenschapsvorming. De leden van deze gemeenschap delen een wezenlijk onderdeel van hun identiteit, in die zin dat ze dat gedeelde identiteitskenmerk of die set van identiteitskenmerken zelf belangrijk vinden en het als een basis zien om zich te verbinden met mensen die daarin op hen gelijken. Ouderen. LGBTQIA+. Mensen met ASS. Mensen met een gedeelde culturele achtergrond.

■ *Een burgerinitiatief van mensen met Algerijnse achtergrond vindt ondersteuning bij een sociaal-culturele federatie. Het initiatief*

ontstond vanuit een groep die elkaar vond en met elkaar hun migratieverhaal vanuit Algerije kon delen. De groep wil dat ook anderen met een Algerijnse achtergrond hen kunnen vinden. De groep biedt leden de kans om zich te verbinden met mensen uit de Algerijnse gemeenschap. Die gemeenschap is een maatschappelijke minderheid en daardoor minder zichtbaar of bereikbaar in het dagelijkse leven. ■

Ideologie

Historisch groeide het sociaal-cultureel werk langs ideologische lijnen. Mensen verbinden zich met elkaar omwille van een gedeelde visie op de maatschappij. Vandaag is het samenleven minder in de traditionele zuilen georganiseerd en volgen weinig mensen nog één ideologie zogenaamd van wieg tot graf. Toch vinden nog steeds veel mensen gelijkgezinden in organisaties die zich beroepen op een ideologie. In een sociaal-culturele gemeenschap kan een gedeelde ideologie een basis zijn waarop leden elkaar vinden. In hun dagelijkse sociaal-culturele praktijken hoeft die ideologie niet noodzakelijk centraal te staan.

■ *De leden van een ouderengroep vinden elkaar omwille van hun leeftijd als gedeelde identiteitsvorm. In hun groep organiseren ze samen activiteiten. De keuze voor die ouderengroep in het bijzonder maken een aantal leden omwille van ideologische redenen. Het liberale karakter van de groep – en de*

organisatie waarmee ze verbonden is – is voor die mensen belangrijk. Ze kunnen zich zo bekennen tot de liberale gemeenschap en geven aan dat die ideologie voor hen niet alleen partijpolitiek is. ■

Waarden, normen en gewoontes

Bepaalde persoonskenmerken zoals religie en cultuur brengen een verregaande verbondenheid met zich mee. Mensen die dergelijke persoonskenmerken delen, vinden elkaar wellicht ook in gedeelde normen, waarden en gewoontes. Die delen en levend houden, kan ook een basis zijn voor gemeenschapsvorming. Een gemeenschap kan het ook belangrijk vinden dat nieuwe mensen die normen en waarden overnemen of leren kennen. Individuen in die gemeenschap ontwikkelen competenties en attitudes om volwaardig deel te kunnen uitmaken van een gemeenschap gebaseerd op gedeelde waarden en normen. Leren is dan in belangrijke mate ‘socialiseren’ in een vooraf bepaalde gemeenschap. Goed burgerschap of ook ‘gedeeld burgerschap’ is dan handelen volgens de spelregels, binnen de klijtlijnen van zo’n gemeenschap.

■ *Het samen beleven van een religieus feest zorgt voor verbondenheid met de gemeenschap waarin dat feest betekenis heeft. ■*

Ervaring

Sommige ervaringen zijn tekenend voor het leven en vormen daarmee ook een sterke basis

van een gemeenschap. Die gemeenschappen van lotgenoten vinden bij elkaar (h)erkenning voor wat ze hebben meegemaakt. Vaak vinden ze ook steun bij elkaar. Denk bijvoorbeeld aan mensen die langdurig werkloos zijn of mensen die mantelzorger zijn voor een familielid.

■ *Een lotgenotengroep verenigt ouders van verongelukte kinderen. In de groep vinden ze steun bij elkaar en ondernemen ze bijvoorbeeld acties voor een veiliger verkeer. De verbondenheid toont hen dat er een bredere gemeenschap is die eenzelfde verlieservaring heeft en die vanuit die ervaring concrete veranderingen wil brengen. ■*

Gedeelde agenda of ambitie

Mensen kunnen er ook voor kiezen om deel te worden van een gemeenschap omdat ze willen bijdragen aan de agenda of ambitie van die gemeenschap. Ze hopen iets te veranderen in de maatschappij en een thema op de publieke en politieke agenda te zetten. De leden van zo’n gemeenschap zijn geen (of niet alleen) individuele activisten, maar willen samen in actie komen en geloven dat het gedeelde engagement hun agenda verder brengt. Met hun engagement toont de gemeenschap dat ze elkaar nodig hebben om die gedeelde agenda te realiseren.

■ *Een actiegroep vraagt aandacht voor de erkenning van 8 mei als feestdag en herinnering aan de overwinning op het fascis-*

tische bestuur in Nazi-Duitsland. Zij spreken een gemeenschap aan van mensen die een hedendaagse antifascistische strijd willen verbinden met een lange historische strijd. ■

Gedeeld goed

Verbondenheid kan ook voortkomen door letterlijk dingen te delen met elkaar. In deelgemeenschappen zijn mensen onderling afhankelijk om bepaalde goederen te kunnen gebruiken. Hun verbondenheid is functioneel en praktisch, maar gaat ook voort op de overtuiging dat delen beter is dan individueel bezit.

■ *Veel mensen die lid worden van een autodeelgroep doen dat uit praktische en financiële redenen. Een sociaal-culturele organisatie die autodeelgroepen ondersteunt, informeert nieuwe leden ook over de principes van het autodelen. Ze organiseren ook evenementen waarop autodelers uit verschillende groepen elkaar kunnen leren kennen. Zo versterken zij de brede gemeenschap van autodelers. ■*

— Verenigd in een gedeeld project

Mensen kunnen zich verenigen om een duidelijk doel of project te realiseren. Hoewel het om een beperkte groep kan gaan die het initiatief neemt en zich ook actief inzet, kunnen zij gerugsteund zijn door een bredere gemeenschap. Die gemeenschap heeft ook baat bij het slagen van

het project. Het is mogelijk dat de gemeenschap stopt eens het project is afgerond.

Het doel dat ze samen wilden bereiken, is behaald en daarmee verdwijnt datgene wat hen verbond. In andere projecten zorgt de gemeenschap ervoor dat het resultaat van hun gemeenschappelijke inzet duurzaam blijft bestaan.

Naast de ondersteuning op het project zelf kunnen sociaal-culturele organisaties ook steun bieden om de gemeenschap rond dat project te verbreden. Dat doen ze door het project te verbinden met nieuwe mensen, groepen en gemeenschappen.

■ *Een aantal burgers wil een samentuin organiseren in hun gemeente. Ze kloppen aan bij een sociaal-culturele organisatie, die ondersteunt de contacten met het lokale bestuur.*

De sociaal-cultureel werkers spreken ook hun contacten bij de sociale woningbouwmaatschappij aan om op de open ruimte aan een woonblok een tuin aan te leggen. De bewoners raken mee betrokken en worden deel van de lokale gemeenschap van samentuinders.

Nadat de tuin is aangelegd en aangeplant, stopt de ondersteuning van de sociaal-culturele organisatie. De lokale gemeenschap van samentuinders blijft de tuin onderhouden en verdeelt de oogst in de buurt. ■

— Samenwerken in sociaal-culturele verenigingen

Een vereniging als groep kan ook op een meer formele manier deel uitmaken van een groter sociaal-cultureel geheel: een missiegedreven vereniging, een federatie of beweging.

Die vereniging verhoudt zich dan tot een vaak veel ruimere gemeenschap van andere mensen die zich betrokken voelen op eenzelfde missie. Niet iedereen die lid is van zo'n vereniging doet dat vanuit een betrokkenheid op die missiegedreven gemeenschap. Sommige leden zijn op zoek naar diensten of specifieke activiteiten die een (lokale) vereniging aanbiedt.

Hun lidmaatschap wordt een opstap naar gemeenschapsvorming als zij zich doorheen de werking verbonden beginnen te voelen met leden buiten hun lokale afdeling door hun gedeelde missie en inzet.

Vrijwillige inzet in én deelname aan een vereniging krijgen vorm in een brede waaier van taken, rollen en engagementen die leden kunnen opnemen. Zij uiten hun gemeenschapsgevoel in intensieve en vaste engagementen of eerder losse en meer afgebakende engagementen. In die zin verschilt het gevoel van tot een gemeenschap te behoren voor de verschillende leden van die vereniging.

■ *Lokaal vinden mensen met een gedeelde passie voor duurzaam tuinieren elkaar in de afdelingen van een sociaal-culturele organisatie. De lokale afdeling is een plek waar mensen kunnen deelnemen aan activiteiten en workshops. Ze vinden er naast die praktische of leuke dingen ook een groep waarvan ze voelen: mensen delen met mij een visie en passie op tuinieren en koken. De overkoepelende organisatie biedt hen ook het materiaal en de activiteiten om dat gemeenschapsgevoel te tonen en te beleven.* ■

Handelingsperspectief: werken aan dynamische gemeenschappen

Hoe de mensen in een gemeenschap elkaar ook vinden – vanuit haast toevallige ontmoetingen en lichte contacten, in een burgerinitiatief of in verenigingen waar ze samenwerken – de inzet van gemeenschapsvormende praktijken is om hen samen verder te brengen. Daarvoor breng je gemeenschappen in beweging. Iedere gemeenschap kent haar eigen dynamiek.

Als sociaal-cultureel werker hou je rekening met de dynamieken tussen verbondenheid en verschil, tussen veiligheid en uitdaging zoeken buiten de comfortzone, tussen het gedeelde doel en de weg daarnaartoe ...

Die dynamieken zijn geen uitersten waartussen je keuzes moet maken, maar kan je beschouwen als schalen waarmee je speelt en rekening houdt. Afhankelijk van het moment en situatie zal je een van de volgende drie dynamieken meer aandacht en ruimte geven:

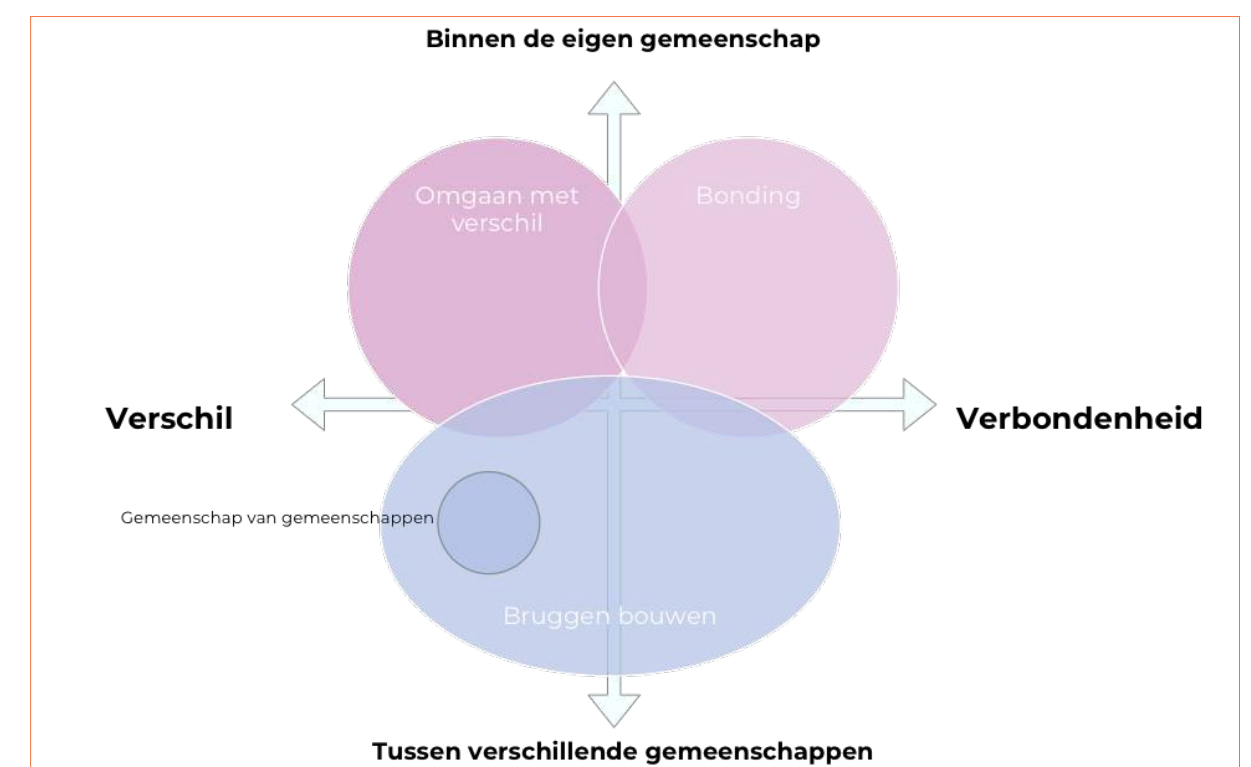
- 'Bonding' of het verbinden van mensen in een gemeenschap door te benadrukken wat mensen delen.

- Verschillen in een verbonden gemeenschap zichtbaar maken.

- Bruggen bouwen door openheid naar andere gemeenschappen te creëren.

Gedeelde verbinding – Bonding

De eerste dynamiek versterkt een gemeenschap als een netwerk van mensen die iets delen met elkaar. 'Bonding' heeft te maken met inspanningen om die dynamiek ruimte te geven in je sociaal-culturele praktijk. Door 'bonding' toon je waarin alle leden van een gemeenschap 'het-

zelfde' zijn. Dat is niet hetzelfde als verschillen uit de weg gaan. Je maakt duidelijk dat die onderlinge verschillen relatief zijn ten opzichte van datgene wat de leden van een gemeenschap delen. Door 'bonding' plaats je onderlinge verschillen binnen een gedeelde norm. Het gedeelde benadrukken geeft kracht uit verbondenheid. Iedere gemeenschap heeft het af en toe nodig om die verbondenheid op te zoeken en zo de band te versterken.

Om die dynamiek ruimte te geven, zet je als sociaal-cultureel werker in op de kennismaking met en verbinding tussen mensen die elkaar als gelijkend ervaren. Daarmee creëer je een veilig onthaal in de groep waarmee je aan de slag gaat, maar trek je dat ook verder. Dat doe je door te benadrukken wat mensen in een bredere gemeenschap met de mensen in jouw groep en met elkaar delen en door dat ook zichtbaar te maken. Daarmee zet je de eigen gemeenschap centraal en zorg je voor een wij-gevoel.

■ Door zich aan te sluiten bij een vrouwenvereniging geeft een nieuwe deelnemer betekenis aan haar genderidentiteit. Het vrouw-zijn verbindt haar met andere deelnemers. Daarnaast is ze een bewust thuisblijvende moeder. Ze leeft in een gezin met één inkomen. Haar afkomst uit een gezin van arbeiders vindt ze belangrijk. Ze vindt in de vrouwenvereniging andere vrouwen die zich socialistisch noemen. ■

Je waakt er als sociaal-cultureel werker ook over dat dit wij-gevoel niet voor een negatief zij-gevoel zorgt. Een gemeenschap kan zichzelf verliezen in 'bonding' als ze mensen die zich niet herkennen in het gedeelde – of die de leden van de gemeenschap niet (h)erkennen – niet toelaat. Daarom maak je als sociaal-cultureel werker ook ruimte voor de volgende twee dynamieken. Je benadrukt niet alleen wat de leden in jouw gemeenschap delen, maar je hebt ook oog voor hun onderlinge verschillen en hun contacten met andere mensen, groepen en gemeenschappen.

Omgaan met verschil

De tweede dynamiek draait om het overbruggen van het verschil tussen mensen in de eigen gemeenschap. Verschillen overbruggen betekent niet dat je ze wegwerkt of negeert. Verschillen overbruggen betekent hier: de verschillen zien, ze gebruiken en als gemeenschap daarmee verder gaan. Hoewel de mensen in een gemeenschap zich in elkaar herkennen, verschillen ze ook van elkaar op cruciale punten. Door dat zichtbaar en voelbaar te maken, functioneren sociaal-culturele praktijken als democratische leerscholen. Hier raakt de gemeenschapsvormende functie aan de leerfunctie waarbij de leden van een gemeenschap dat onderlinge verschil leren ervaren en waarderen. Dat maakt van hen burgers die zich verbonden weten, maar ook kunnen samenleven met verschil.

Solidariteit in een superdiverse samenleving vraagt een bereidheid om de heersende consensus over het samen leven op losse schroeven te zetten. Solidariteit in diversiteit vertrekt minder vanuit socialiseren en inpassen in het bestaande sociale weefsel, maar maakt ruimte om de regels, de normen en de verwachtingen van de samenleving te herdenken en te herstructureren.

— Meervoudige identiteitsvormen

Veel gemeenschappen bouwen verder op datgene wat mensen onderling delen. Kruispuntdenken (of intersectionaliteit) is een visie die benadrukt dat de leden van een gemeenschap die iets delen, op andere identiteitskenmerken van elkaar zullen verschillen. Kruispuntdenken toont dat identiteit is opgebouwd uit meerdere lagen of assen. Gender, geslacht en seksuele oriëntatie, leeftijd en gezinssamenstelling, cultuur en religie, nationaliteit en verblijfsstatuut, huidskleur en etniciteit, klasse en bezit, opleiding en arbeidssituatie, mentale, fysieke en psychische gezondheid ... zijn onderling verbonden. Alle mensen positioneren zich op die lagen of assen van identiteitsvorming, maar ze hebben niet voor iedereen en in alle omstandigheden eenzelfde waarde.

Als sociaal-cultureel werker breng je kruispuntdenken in de praktijk door in de ervaring van de gemeenschap ook ruimte te maken voor het verschil op andere identiteitskenmerken. Daarmee

geef je de leden van een gemeenschap de boodschap dat ze in die gemeenschap zichzelf mogen zijn in al hun facetten.

Daarnaast kan een sociaal-culturele praktijk de veilige ruimte bieden om heersende machtsverhoudingen in vraag te stellen of zelfs om te keren. Een identiteitsvorm die breed maatschappelijk een minderheid vormt en een basis is voor uitsluiting, kan in een sociaal-culturele gemeenschap net de gedeelde norm zijn, van waaruit de gemeenschap kan vertrekken om de heersende structuren en machten in beweging te brengen.

■ Het nieuwe lid van de vrouwenvereniging verschilt van de andere leden in haar arbeidspositie. Als enige thuisblijvende moeder in de vrouwenvereniging zijn er andere vergadermomenten die haar beter uitkomen dan de werkende leden die liever 's avonds samenkomen. Als de groep geen rekening houdt met dat verschil, kan dat hen verdelen. De thuisblijvende moeder krijgt dan bijvoorbeeld het gevoel dat haar arbeidspositie en de manier waarop ze haar ouderschap invult, geen erkenning krijgt in deze groep. Doet de groep dat wel – door bijvoorbeeld vergaderingen bij haar thuis door te laten gaan op het moment dat de kinderen slapen – dan voelt zij zich gezien. Als ze alleen thuis is met kinderen, ontbreekt dat gevoel. Ze hoort hoe ook de andere vrouwen die ervaring van onzichtbaar ouderschap delen, het is onder hen een norm die ze samen doorbreken. ■

— Verschillende visies op een gedeelde agenda

Zelfs in een stevig verbonden gemeenschap die zich achter een gedeelde agenda of project zet, bestaan er tussen de leden van de gemeenschap onderling verschillende visies hoe ze hun gedeelde doelen willen bereiken. Door die verschillende visies een plek te geven, komt de gemeenschap tot een meer gedragen en wellicht ook meer innovatieve agenda.

■ *Bij de herbestemming van een kerk betreft een sociaal-culturele organisatie verschillende wijkbewoners en -verenigingen. De oefening van dat project bestaat niet alleen uit het benadrukken dat iedereen deel is van de wijk en dat ze samen openbare ruimte kunnen creëren, maar ook uit het verenigen van de verschillende belangen en visies op wat die ruimte kan betekenen. Het hoeft niet uit te draaien op consensus, maar de uiteenlopende stemmen moeten in dit project wel aan bod komen.* ■

Bruggen bouwen

Vanuit deze laatste dynamiek zetten sociaal-culturele praktijken in op bruggen bouwen vanuit de eigen gemeenschap naar andere mensen, groepen en gemeenschappen. De derde dy-

namiek doorbreekt de eigen gemeenschap en richt de blik van de betrokkenen naar buiten. Dat wat de mensen in een gemeenschap verbindt en hen tot een 'wij' maakt, kan anderen ook uitsluiten door hen op te sluiten in een 'zij'. Als sociaal-cultureel werker kan je vanuit die dynamiek op zoek gaan naar wat je deelt met die 'schijnbaar anderen' en tonen dat 'zij' meer gemeenschappelijk hebben met de sterk verbonden 'wij' dan gedacht. Of nog: je kan zoeken op welke manier bruggen tussen verschillende gemeenschappen gevonden kunnen worden en dat toevoegen aan de kwaliteit van het samenleven. Door mensen daarvan bewust te maken, creëer je ruimte voor openheid naar andere mensen, groepen en gemeenschappen. Zo dragen sociaal-culturele praktijken bij aan een inclusieve samenleving.

— Een gemeenschap van gemeenschappen

Interventies die een gemeenschap van gemeenschappen bevorderen, gaan spanningen tussen gemeenschappen niet uit de weg, maar maken ze zichtbaar en bespreekbaar. Ze onderscheiden zich van een klassieke invulling van bruggen bouwen als verschillen overbruggen in die zin dat die interventies minder tijd besteden aan het definiëren van een 'wij'. In deze interventies gaan deelnemers eerder op zoek naar wat er nodig is om als gemeenschappen met elkaar te kunnen samenleven, ook als ze geen gemeenschappelijk wij ontdekken. Zo'n interventies gaan samen met

leerprocessen waarin onderhandelen centraal staat. 'Sociaal leren' sluit daar goed bij aan. De mogelijke uitkomst van sociaal leren (een ideale gemeenschap van gemeenschappen) ligt niet op voorhand vast. Een 'open einde' typeert gemeenschapsvorming en de bijhorende leerprocessen.

■ *Een ouderenorganisatie organiseert een cursus 'Digitale vaardigheden' in een opvangcentrum voor mensen die een verzoek tot asiel doen. Buiten die cursus zijn er weinig contacten tussen die twee gemeenschappen. De cursus kan zich vanuit een gemeenschapsvormende functie 'bridgen' en blijvende contacten tussen de gemeenschappen stimuleren. Bijvoorbeeld door mensen uit het opvangcentrum mee te nemen naar andere activiteiten van de ouderenorganisatie, door hen op te leiden tot hulpcoach voor verdere digitale cursussen bij andere ouderenverenigingen of door de ouderen als vrijwilliger in het opvangcentrum een taak te laten opnemen. Vanuit een perspectief van gemeenschap van gemeenschappen kan je die doelstellingen meer loslaten. Het bestaan van de cursus zelf en de contacten die er daarin zijn tussen gemeenschappen staan meer op zichzelf.* ■

S O C I U S

STEUNPUNT SOCIAAL-
CULTUREEL WERK vzw

M welkom@socius.be

F @sociaalcultureel

T @Sociustweets

W www.socius.be

L @socius-vzw